

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยเรื่อง”การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะ” กรณีศึกษา บ้านปากำ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ก่อนทำการศึกษาและสำรวจภาคสนามจำเป็นต้องศึกษาและทบทวนวรรณกรรมในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ลัวะในจังหวัดน่านและบริเวณใกล้เคียง เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในบริบทต่างๆก่อนแล้วจึงศึกษาถึงสถาปัตยกรรมของชาวลัวะจากการศึกษาพบเอกสารหลายชิ้นที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ลัวะและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวลัวะโดยแบ่งการสืบค้นเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้ คือ

1. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชาวลัวะประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยของชาวลัวะ
2. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี และการดำรงชีวิตของชาวลัวะ
3. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวลัวะ

2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยของชาวลัวะ

ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานเพื่อความเข้าใจถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์ลัวะไม่เฉพาะแต่ชาวลัวะในจังหวัดน่าน แต่รวมถึงบริเวณใกล้เคียงประกอบด้วยชาวเขาในไทย (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : 2506) ลัวะเมืองน่าน (ชลธิรา สัตยารัตนา : 2530)) สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ(ภัททิยา ยิมเรวัต : 2541) สิทธิชุมชนท้องถิ่นพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา กรณีศึกษาชุมชนลัวะ ยวน ลื้อ ปกาเกอญอ (กระเทียรยง) ในจังหวัดน่าน เชียงราย และเชียงใหม่ (ชลธิรา สัตยารัตนา : 2546)จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ : 2552) ปริศนาทางศาสนามาตุชาติ “ลัวะ” (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ : 2555) โครงการวิเคราะห์ทางด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์เก่าเรือนชนเผ่าปไร เมืองไชยะบูลี แขวงไชยะบูลี (สมชาย ดวงหล้า : 2002) บ้านดาชนเผ่าใน สปป.ลาว (กมลชนเผ่า.บ้านดาชนเผ่าในสปป.2008) The Peoples of Laos Rural and Ethnic Diversities (Laurent Chazée.1999)

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ศึกษาวัฒนธรรมประเพณีการดำรงชีวิตของชาวลัวะเพื่อทบทวนความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ลัวะในด้านต่างๆทั้งวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวลัวะ ความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะและกลุ่มอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี - กับสถาปัตยกรรมและระบบนิเวศ เพื่อเข้าใจโลกทัศน์ของชาวลัวะได้ชัดเจนจากที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วประกอบด้วย ชาวน่าน (กรมศิลปากร : 2530)สนทนาสาธารณสุขและการแพทย์ลัวะ-ปรัย(สุวิไล เปรมศรีรัตน์ : 2531) สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ(ภัททิยา ยิมเรวัต : 2541) ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม (ชมรมบริการวิชาการสถาบันวิจัยชาวเขา : 2541) พิธีกรรมและความเชื่อในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวลัวะ บ้านเตี้ยกลาง (ทวี ประทีปแสง : 2542) ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (ยศ สันตสมบัติ : 2542)

2.3 วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวลัวะ

ศึกษาเพื่อความเข้าใจสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและเข้าใจรูปแบบดั้งเดิมของสถาปัตยกรรมชาวลัวะ ทบทวนถึงลักษณะเฉพาะของเรือนชาวลัวะและแนวทางในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ถูกต้อง ทบทวนวรรณกรรมที่มีเนื้อหาตรงกับงานวิจัยคือ แนวทางการศึกษาค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ : 2537)บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น (อรศิริปานิษฐ์ : 2539) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนลัวะ จังหวัดน่าน (นนทชัย ทองพุ่มพุกษา : 2541)การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนลัวะจ.น่าน (นิสิต ดิษสาย :

2543) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนลัวะ หมู่บ้านน้ำย้อยขุนดิน ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน (ปิยะเดช อัครโพธิวงศ์ : 2543) โครงการวิเคราะห์ทางด้านสถาปัตยกรรมเก่าเรือนชนเผ่าปไร เมืองไชยะบูลี แขวงไชยะบูลี(สมชาย ดวงหล้า : 2002) ภูมิปัญญาสถาปัตยกรรม (อรศิริปาณินท์: 2546) ปัญญาสร้างสรรค์ในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (อรศิริปาณินท์: 2553) ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (พีระเดช จักรพันธุ์: 2553) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บ้านน้ำแพะใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน (ครุศาสตร์อุตสาหการ 2551) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนลัวะ จังหวัดน่าน (ครุศาสตร์อุตสาหการ 2552) คติความเชื่อและภูมิปัญญาซึ่งสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน ผังหมู่บ้านและบ้านเรือนของชุมชนชาติพันธุ์ลัวะ ในประเทศไทย (อรรถรัตน์ ฆะสันต์ : 2551)

ซึ่งเมื่อพบทวนวรรณกรรมทั้ง 3 หัวข้อแล้วทำให้การศึกษางานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวเขาเผ่าลัวะมีความชัดเจนเพียงพอที่จะศึกษาค้นคว้าภาคสนามและกำหนดกรอบแนวทางในการศึกษาสถาปัตยกรรม เพื่อดำเนินการวิจัยและตอบคำถามที่ต้องการศึกษาได้

2.3.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานในประวัติศาสตร์ไทย

เนื่องจากคำว่า “ลัวะ” นั้นเป็นชื่อที่ถูกเหมารวมเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มโดยนักวิชาการหลายคน ลัวะหรือถิ่น เป็นชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในภาคเหนือ โดยเฉพาะในบริเวณจังหวัดน่าน เป็นชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่สร้างความสับสนแก่คนทั่วไปเนื่องจากมีการเรียกโดยนักวิชาการและคนทั่วไปมานาน โดยเหมารวมกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ซึ่งมีกลุ่มย่อยที่มีความแตกต่างกันอีกในแต่ละกลุ่มย่อยด้วย คำว่าลัวะและถิ่นพบในงานวิจัยหลายชิ้น และยังพบในเอกสารราชการด้วย มีการเรียกโดยคนท้องถิ่นเรียกกลุ่มคนที่อาศัยมาก่อนและอยู่บนพื้นที่สูงห่างไกลจากเมือง การใช้ชื่อ ลัวะ ถิ่น ละว้า ละวะ ละวี่ละมัลปรี เรียกคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ ทำให้เกิดความสงสัยว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกันหรือไม่ ดังนั้น ก่อนที่จะทำการศึกษาต่อไปในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้อง ต้องพิจารณาการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะให้ชัดเจน ทำความเข้าใจกับกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ตรงกับความจริงไม่คลาดเคลื่อนหรือปะปนกับข้อมูลอื่นๆ พบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ลัวะในจังหวัดน่าน ดังนี้

ภูเบศ วิโรทัย (2529)

ได้จำแนกถิ่นออกเป็น 2 กลุ่มภาษาย่อยคือ ถิ่นปไร (Prai)และถิ่นมัล (Mal) หมู่บ้านที่ได้ทำการศึกษาคือบ้านปากำ บ้านน้ำทิ บ้านน้ำแพะ บ้านน้ำสวด

ชลธิรา สัตยาวัฒนา(2530)

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลัวะใน “ลัวะเมืองน่าน”เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่าถิ่นหรือลัวะว่าลัวะเมืองน่าน จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ตามพิธีกรรมที่ต่างกันเป็นลัวะดอกแดง และลัวะสโหลด แต่ก็ไม่ได้ระบุว่าหมู่บ้านใดเป็นลัวะกลุ่มใด เพียงระบุแค่เป็นหมู่บ้านลัวะแท้มีชื่อ หมู่บ้านน้ำแพะ บ้านน้ำจูน บ้านหนองน่าน บ้านห้วยป้อ บ้านน้ำว้า รวมอยู่ด้วย

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2531)

กล่าวว่า “ลัวะ” จะเป็นที่ยอมรับของผู้ถูกเรียกว่าทั้งสองกลุ่ม ทั้งกลุ่มมัล และ กลุ่มปรีในจังหวัดน่าน บางครั้งจึงใช้คำคู่กันกับชื่อที่เรียกตนเองเพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเช่น ลัวะปรี และลัวะมัล

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (2531) เรียกกลุ่มลัวะ/ถิ่น ว่ากลุ่ม “มัล – ปรี”

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “ถิ่น” ซึ่งเป็นชื่อที่เรียกของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะมาตลอด พบว่าถูกระบุอยู่ในงานวิจัยของนักวิชาการหลายชิ้น เช่น งานของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2545 orig. 2506)เรียกว่า “ชาถิ่น” หรือไม่ว่า ระบุที่อยู่อาศัยมักอาศัยอยู่บนไหล่เขาระดับสูง 2000 – 3000 ฟุต อยู่บริเวณชายแดนทางทิศตะวันออกของอำเภอทุ่งช้าง อำเภอปัว โดยเฉพาะ 2 ตำบลคือ ตำบลบ่อเกลือใต้ ตำบลเกลือนเหนือ

ส่วนงานของ เดวิด ฟินเบค (Finbeck 1972/2515)ระบุว่า “ถิ่น” เป็นคำที่ถูกเรียกโดยคนไทย แต่คนถิ่นไม่ยอมรับคำว่า “ถิ่น” ส่วนไหนเป็นคำเรียกตัวเองว่า “มัล” หรือ “ปรีย” ตามภาษาย่อยที่ใช้อยู่ ทั้ง 2 กลุ่มถูกเรียกว่า ลัวะและถิ่นโดยคนนอก

จามะรี เชียงทอง (2547)

ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ส่วนที่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน เดิมบริเวณเทือกเขาและที่ราบลุ่มสลักที่สูงเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่ม เช่น ไตลื้อ ไตดำ กลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง อาข่า เมี่ยน นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญกลุ่มหนึ่งที่เชื่อว่าอาศัยอยู่บริเวณนี้มาก่อนกลุ่มอื่นๆ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ ลัวะและกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ (จามะรีเชียงทอง :2547) ซึ่งมีความสัมพันธ์กันมานาน แต่ปัจจุบันนี้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยไป เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงน้อยในหลายๆด้าน ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้มีการพัฒนารวมกันเป็นเมืองและเป็นอาณาจักรขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะและขมุ ยังคงดำรงชีวิตแบบเดิมมาตลอดแม้จะรับอารยธรรมของกลุ่มอื่นเข้ามาบ้าง แต่ส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมานานนับร้อยๆปี

ภทิตยา ยิมเรวัต และสุริยา รัตนกุล(2541)

จากสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ เรียกกลุ่มนี้ว่า ลัวะ, ปรียหรือลัวะปรับ และมัลหรือลัวะมัล จำแนกว่าลัวะดอกแดงคือลัวะปรีย ลัวะสโหลดคือลัวะมัล และจัดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ปัจจุบันถูกแยกออกเป็นประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

Laurent Chazee.(1999)

จากหนังสือ The Peoples Of Laos Rural And Ethnic Diversities. เรียกคนกลุ่มนี้ว่า PLRAL, PHAI, LAO MAY, HTIN พบในเขตสะเมตใหญ่, สันเต, ปากลอง, หนองหลวง ในแขวงไซยะบูลี เมืองหงสา เมืองเงิน เมืองเชียงฮ่อน เมืองเพียง เมืองคอบ มีประชากร 23193 คน ในปี 1995และจากการเก็บข้อมูลภาคสนามใน อ.บ่อเกลือ จ.น่าน จากหลายหมู่บ้านพบว่า คนกลุ่มนี้จะเรียกตนเองว่าลัวะ และยอมรับให้ผู้อื่นเรียกว่า ลัวะ ไม่เข้าใจคำว่าปรีย หรือมัล เพียงแต่สามารถบอกว่าเป็นคนกลุ่มปองจ๊ะ หรือ ปองชา หรือที่ชุมชนของตนมีพิธีกินดอกแดง และมีกลุ่มที่เป็นญาติกับเผ่าตองกูลเดียวกันจนเองอยู่ที่หมู่บ้านไต่บั้ง ต่างจากกลุ่มที่อยู่ในเขต สปป.ลาว ที่บอกได้ว่าตนเองเป็นชาวปรีย

สมชาย ดวงหล้า (2002)

ระบุกลุ่มชาติพันธุ์ว่าชนเผ่าถิ่น (ไปร) ในตารางชื่อเผ่าใน สปป.ลาว ปรากฏชื่อเผ่าถิ่น และเฉพาะแขนงว่า ไปร, ไพร, ไผ่, ละว้า, อาศัยอยู่ในแขวงไซยะบูลีในลำดับที่ 21 จาก 48 ชนเผ่า แต่ในหนังสือบันดาชนเผ่าใน สปป.ลาว (The Ethnic Group In Lao P.D.R)ปี 2008 ชนเผ่าไปร (Pray)อยู่ในหมวดภาษามอน – ขะแม มีอยู่ 20 หมู่บ้าน ในไซยะบูลี แบ่งกลุ่มย่อยเป็น 2 แขนง คือ ไปร (Pray)มัล (Mal)(P.161 – 165) อธิบายความหมายของชื่อและชื่อเรียกพบว่ามีหลายเรื่องที่ชนเผ่าอื่นๆเป็นคนเรียก แต่ชื่อที่ถูกต้องคือ ไปร ในบางชื่อที่ยังมีการเรียกเช่น ถิ่น , ไพร, ลาวใหม่, ลาวเหาะ, และละว้า ต่อมาในการประชุมของศูนย์กลางแนวลาสร้างชาติเกี่ยวกับการตั้งชื่อเผ่าในแขวงต่างๆทั่วประเทศ เผ่าถิ่นเป็นชื่อรวม และชื่อกลาง ส่วนชื่ออื่นเป็นเพียงแขนงของเผ่าเท่านั้น ไปรเป็นชื่อที่มีมานานแล้ว เป็นชื่อเผ่าแท้ๆและเป็นชื่อที่ชนเผ่าชอบ แต่ไม่รู้ความหมาย ไพรอาจเป็นชื่อเดียวกับไปรแต่การออกเสียงต่างกันตามสำเนียงเสียงในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งถิ่นเป็นชื่อที่ชนเผ่าอื่นๆเช่น เผ่าสาง เรียก มีความหมายว่า การย้ายถิ่นฐานการทำมาหากินไม่อยู่คงที่

กมชนเผ่า (2008)

ชนเผ่าโปรแต่ก่อนอยู่แขวงเชียงใหม่ ลำปางของประเทศไทย แต่เกิดศึกเสียเหนือได้ การทำมาหากินลำบาก จึงได้ย้ายมาอยู่เขตสะเมตและเขตสันต เมื่อ 100 กว่าปีมาแล้วจากนั้นก็มีการแยกย้ายไป ปัจจุบันอยู่เขตตะวันออกของเมืองไชยะบุรี มีผลเมือง 23193 คน จากการสำรวจเมื่อปี 1995

ชื่อโปรเป็นชื่อเดิม ที่ประชาชนเรียกต่อกันมา ส่วนชื่อ “ลัวะ” เป็นชื่อลับ อีกชื่อของเผ่าโปร ในกรณีที่มีแขกบ้านแขกเมือง ที่มีคนเผ่าอื่นมาเยี่ยม จะเรียกกันว่า “ลัวะ” แต่ก็หมายถึง โปร นั่นเอง

ภาษาของชนเผ่า โปร แบ่งออกเป็น 2 แขนง เพราะมีความต่างกันเล็กน้อย เช่นคำว่ากินข้าว แขนงหนึ่งจะพูดว่า ปองจะ อีกแขนงหนึ่งจะพูดว่าปองซา

สุวิทย์ อธิศาสตร์ (2552)

กล่าวถึง ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพรมแดนบริเวณจังหวัดน่านจากการที่ฝรั่งเศสยึดครองลาว เป็นอาณานิคมในปี ค.ศ. 1893 ซึ่งเดิมมีแม่น้ำโขงกั้นเป็นเขตแดนระหว่างอาณาจักรไทยและลาว หลังการกำหนดเขตแดนที่ชัดเจนของฝรั่งเศส ทำให้เกิดการแบ่งแยกกลุ่มคน หรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันให้อยู่คนละเขต เช่น กรณีการเสียดินแดนบริเวณฝั่งขวาตรงข้ามเมืองหลวงพระบางใน พ.ศ. 2447 ซึ่งทำให้ฝั่งซ้ายแม่น้ำคอบและหลวงพระบางฝั่งขวา ในแขวงไชยะบุรี ซึ่งเดิมขึ้นกับเมืองน่านต้องยกให้ฝรั่งเศสปกครองตามอนุสัญญา พ.ศ. 2447 (สุวิทย์ อธิศาสตร์ : 2552) ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะที่อาศัยอยู่ในบริเวณเทือกเขาหลวงพระบาง ต้องถูกแบ่งแยกจากกัน กลายเป็นอยู่คนละประเทศในปัจจุบันนี้ ดังนั้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ลัวะจึงมีอยู่ทั้งสองประเทศซึ่งมีความคล้ายและความต่างกันอันเนื่องมาจากการพัฒนาของสังคมและประชาชนของทั้งสองประเทศแตกต่างกันอีกทั้งสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและระบบการปกครองที่แตกต่างกันทำให้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาติพันธุ์ลัวะไม่เหมือนกันไปด้วย

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ (2555)

ด้วยความสงสัยในคำว่า ลัวะ หมายถึงใคร จากปัญหาความไม่ชัดเจนในเรื่องชื่อ เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏในฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ หลายงานวิจัยที่ระบุว่าศึกษา “ลัวะ” อาจรวมเอากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เขาไม่ได้คิดว่าเขาเป็น “ลัวะ” อย่างเช่น ลวื้อะ ละวะ เข้ามารวมอยู่ด้วย คนหรือชุมชนที่เขาจำแนกตัวเองว่าเป็นลัวะ แต่ถูกนักวิจัยเรียกว่า “ถิ่น” ก็อาจจะถูกจำแนกเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งได้ และนักวิชาการเองมิได้มีความเห็นตรงกันว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตนศึกษานั้นมีชื่อเรียกว่าอะไรกันแน่ การทำความเข้าใจเรื่อง “ลัวะ” ต้องพิจารณาในกรอบความคิดเรื่อง การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งปรากฏในชาติพันธุ์วิทยา และในภาษาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรียก

สรุปได้ว่าไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ถิ่น” ในประเทศไทยเพราะคำว่าถิ่นไม่ใช่ชื่อที่เขาเรียกตัวเอง หากใช้ชื่อเรียกตามที่เขาเรียกตนเองจะจำแนกได้ว่า “ลัวะ” อยู่ในจังหวัดน่าน ลัวะ 2 กลุ่มย่อยนอกจากจำแนกด้วยภาษามลและปรีแล้ว ยังจำแนกโดยลักษณะพิธีกรรมได้ คือ พิธีโสดและพิธีกินดอกแดง กลุ่มคนที่ใช้ภาษา “ปรี” ถูกเรียกในชื่อต่างๆ เช่น โปรไพร ไพร ปรีไพร สันนิษฐานว่ามีความหลากหลายในการออกเสียงตามท้องถิ่น แต่ในการใช้ทั่วไป ใช้ “ปรี” เป็นหลัก

ในการเก็บข้อมูลที่บ้านหนองหลวง เมืองหงสา แขวงไชยะบุรี 2 พ.ศ. 2553 ได้สอบถามท้าวทองอ่อน ผู้ให้ข้อมูล บอกว่าตนเองเป็น “ปรี” ไม่ใช่ “ขมุ” แม้ครั้งแรกจะสังเกตเรือนพักอาศัยที่คล้ายเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมาก ผู้ให้ข้อมูลเรียกตนเองว่าคนปรีและจะใช้คำว่า ปองจะ ซึ่งหมายถึง กินข้าว และบอกว่ามีญาติพี่น้องอยู่ฝั่งประเทศไทยและเคยเดินเท้ามาเยี่ยมเยือนหลายครั้ง

ในงานวิจัย จึงใช้คำว่าลัวะ -ปรีและลัวะ - มัล เพื่อแยกกลุ่มย่อยออกจากกัน นอกจากแยกกลุ่มตามพิธีกรรมเป็น “ลัวะโสด” และลัวะ “ดอกแดง” เนื่องจากมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ทั้ง

สองกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยนี้มีความคล้ายคลึงกันมาก อาศัยอยู่ในเขตเดียวกันมีลักษณะและวิถีชีวิตเหมือนกัน ภาษาใกล้เคียงกันอยู่ในกลุ่มภาษาขมุเหมือนกัน แต่บางงานวิจัยแยกจากกันโดยใช้ภาษาที่สื่อความหมายถึงการกินข้าวที่แตกต่างกันคือปองซาเป็นกลุ่มมัลและปองจีจะเป็นกลุ่มปรี

สำหรับชาวบ้านปากำ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ มีพิธีสำคัญประจำปีคือประเพณีกินดอกแดง และใช้คำปองจี จึงสรุปว่าเป็นกลุ่มชาวปรีหรือลัวะ – ปรี

2.3.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเข้ามาของชาวลัวะในประเทศไทย

พบงานจากเอกสารหลายชิ้น แต่งานวิจัยส่วนมากไม่ได้นำเสนอข้อมูลค้นด้านประวัติศาสตร์ของชาวลัวะให้ชัดเจนได้ ส่วนมากเป็นคำบอกเล่าเท่านั้น จากข้อมูลต่างๆบ่งบอกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ(ทั้งกลุ่มมัลและกลุ่มลัวะปรี) อาศัยอยู่บริเวณนี้มานานแล้ว แต่มีการเคลื่อนย้ายไปมาเสมอ แต่ก็อยู่ในบริเวณปัจจุบันนี้ทั่วบริเวณชายแดนประเทศไทยด้านตะวันตกของจังหวัดน่านและด้านตะวันออกของแขวงไชยะบูลี ของสปป.ลาว เช่นงานของ

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์(2506)

เขียนไว้ในปี 1963 ว่าชาวลัวะ/ถิ่น กลุ่มแรกเข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี ค.ศ.1826 William Y. Dessiant(1973) คาดว่าชาวลัวะ/ถิ่น อพยพเข้าประเทศไทยในปี 1876 ช่วงที่พวกข้าในประเทศลาว กระด้างกระเดื่องรัฐบาลลาวได้ปราบปรามที่เมืองงอย (Muang Ngoi)

ชลธิรา สัตยารัตนา (2530)

ซึ่งเก็บข้อมูลภาคสนามจากหมู่บ้านต่างๆ บริเวณชายแดนจังหวัดน่าน ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบด้านภาษา นิทานพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมได้ที่สรุปว่า ชาวเขาเผ่าถิ่นหรือลัวะ อพยพเข้าเมืองไทยไม่ถึงร้อยปีไม่น่าจะถูกต้อง ลัวะมีมานานหลายชั่วอายุคนมิได้โยกย้ายมาจากดินแดนอื่น และอายุของหมู่บ้านแถบเทือกเขาหลวงพระบางสืบสาวได้ประมาณไม่ต่ำกว่า 200 ปี ยืนยันถึงบรรพบุรุษราว 3-4 ชั่วคน (ชลธิรา :2530) และอ้างอิงถึงนักวิชาการต่างประเทศ แฟรงค์ เอ็ม. เลงบาร์ และคณะ เห็นว่า ถิ่นเข้ามาในประเทศไทยประมาณ พ.ศ. 2427 – 2467 วิลเลียม วาย. เคสแซบท์ ระบุว่าชนกลุ่มนี้ (มาลา) อพยพจากลาว เข้าจังหวัดน่าน พ.ศ. 2419

สุวิไล เปรมศิริรัตน์ (2531)

อธิบายไว้ว่า ประวัติความเป็นมาของชาวลัวะ/ถิ่น เชื่อว่ามีถิ่นฐานในบริเวณนี้มาแต่เดิม นักมานุษยวิทยาต่างก็เห็นว่าคนกลุ่มนี้เข้ามาในประเทศไทยประมาณกว่าร้อยปีมาแล้ว เช่น Frank M. Lebar เขียนในปี 1964 คาดว่าคนกลุ่มนี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยประมาณ 100 ปีมาแล้ว

ภททิยา อิมเรวัต สุริยา รัตนกุล (2541)

ระบุว่ามีการอพยพเข้ามาจากประเทศลาวในปี 2419 และอพยพเพิ่มเติมเข้ามาอีกในปี 2517 – 2518 จากภัยคอมมิวนิสต์ในประเทศลาว

2.3.3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน ที่ระบุถิ่นที่อยู่ของชาวลัวะนั้นค่อนข้างตรงกัน คืองานต่อไปนี้

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์(2506)

ระบุถึงที่อยู่ของชาวลัวะในตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบัว จังหวัดน่าน ว่าอยู่ที่ 1. บ้านปางกอกวง 2. บ้านหนองน่าน 3. บ้านน้ำมาง 4. บ้านห้วยตี 5. บ้านห้วยทาง 6. บ้านห้วยปูบ้านท่าทางหลวง 7. บ้านห้วยคินนิน 8. บ้านห้วยวินห้อยค้อในตำบลบ่อเกลือเหนืออยู่ที่ 1. บ้านเปียงล่อ 2. บ้านขุนกลั่น 3. บ้านขุนกุด 4. บ้านห้วยฟอง 5. บ้านด่าน 6. บ้านร่มเปา 7. บ้านห้วยจาน 8. บ้านน้ำจุน 9. บ้านขุนจง 10.

บ้านปากำ 11. บ้านนาถิ่น 12. บ้านห้วยหมี่ 13. บ้านด่านบ้านเวร นอกจากนั้นมียูนิเซฟในเขต
อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ชลธิรา สัตยารัตนา (2530)

ในลัวะเมืองน่านระบุว่าหมู่บ้านลัวะที่ยืนยันว่าลัวะเป็นลัวะแท้ที่กำหนดจากภาษาพูด รวมทั้งสิ้น
23 หมู่บ้านในบริเวณอำเภอทุ่งช้าง อำเภอปัว และกิ่งอำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน หนาแน่นมากใน
อำเภอปัวได้แก่ 1. บ้านโป่งตม ตำบลและอำเภอทุ่งช้าง 2. บ้านกึ่งจันทร์ ตำบลปอน อำเภอทุ่งช้าง 3.
บ้านห้วยกานต์ ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอปัว 4. บ้านน้ำรีพัฒนา ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอปัว 5. บ้าน
น้ำช้าง ตำบลบ่อเกลือเหนือ 6. บ้านสบมางพัฒนา ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอปัว 7. บ้านน้ำแพะ ตำบลบ่อ
เกลือใต้ อำเภอปัว 8. บ้านหนองน่าน ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอปัว 9. บ้านเวร ตำบลบ่อเกลือเหนือ 10.
บ้านบ่อหยวก ตำบลบ่อเกลือเหนือ 11. บ้านห้วยแซก ตำบลบ่อเกลือเหนือ 12. บ้านบวักอ้อม ตำบลบ่อ
เกลือเหนือ 13. บ้านห้วยฟอง ตำบลบ่อเกลือเหนือ 14. บ้านสะละ ตำบลบ่อเกลือเหนือ 15. บ้านน้ำ
จุน ตำบลบ่อเกลือเหนือ 16. บ้านห้วยขาม ตำบลบ่อเกลือเหนือ 17. บ้านห้วยป้อ ตำบลบ่อเกลือเหนือ
18. บ้านห้วยหมี่ ตำบลบ่อเกลือเหนือ 19. บ้านนาถิ่น ตำบลบ่อเกลือเหนือ 20. บ้านน้ำว่า ตำบลบ่อ
เกลือเหนือ 21. บ้านน้ำแค ตำบลบ่อเกลือเหนือ 22. บ้านภูตองพัฒนา ตำบลอวน อำเภอปัว 23. บ้าน
แม่สะแนน ตำบลคู้พงษ์ กิ่งอำเภอสันติสุข

สุวิไล เปรมศิริรัตน์ (2531)

ในงานเรื่องสนทนาศาธารณสุขและการแพทย์ ลัวะ – ปรี (สุวิไล เปรมศิริรัตน์ : 2531) ผู้เขียน
อธิบายว่าชาวลัวะ/ถิ่น ที่พบในประเทศไทยมักจะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณต้นน้ำน่าน ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่าง
จังหวัดน่านและแขวงไซยะบูลีของประเทศลาวมักจะตั้งบ้านเรือนบนไหล่เขา หรือที่ราบบนภูเขา มีความ
สูงไม่ต่ำกว่า 300 เมตร แต่ไม่สูงกว่า 1300 เมตร จากระดับน้ำทะเล ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 600 –
1200 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง หมู่บ้านจะตั้งอยู่ในพื้นที่ราบบนสันเขา ไม่ห่างจากแหล่งน้ำ
มากนัก แหล่งน้ำดื่มน้ำใช้จะต้องเดินลงไปประมาณ 100 – 200 เมตร บ้านเรือนจะกระจายเป็นกลุ่มย่อย
เล็กๆ

ภัททิยา ยิมเรวัต และสุริยา รัตนกุล (2541)

กล่าวไว้ในสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะว่า ชาวลัวะอาศัยอยู่เกือบทุกอำเภอในจังหวัดน่าน จะตั้ง
บ้านเรือนอยู่ใกล้ลำน้ำสายสำคัญ เช่น น้ำและ น้ำปัว น้ำว่า น้ำขุน ซึ่งเป็นสาขาย่อยของแม่น้ำน่าน มัก
ตั้งหมู่บ้านบนภูตอย ระดับความสูง 2500 – 3000 ฟุต บ้านเรือนจะอยู่ใกล้กัน ลดหลั่นกันลงไปตามแนว
สันเขา

ทวี ประทีปแสง (2542)

ผู้เขียนกล่าวถึงทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านมีความสำคัญต่อชุมชน โดยกลุ่มผู้อาวุโสทำหน้าที่รับผิดชอบ
ต่อการพิจารณา “ข้อห้ามข้อนิยม” ของทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน มีลักษณะพิเศษเป็นเนินเขายาว เพื่อตัวเรือน
ทอดตามยาวของเนินเขา ห่างจากต้นไม้ใหญ่หน้าผาก่อนหอนใหญ่ ภูเขาสูงใหญ่ ห่างจากลำห้วย มีแหล่ง
น้ำบริเวณระยะทางไม่ไกลนักนิยมอาศัยอยู่บนยอดเขา เนื่องจากมีอาชีพทำไร่ข้าวต้องทำตามภูเขาสูง

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย
ของชาวลัวะทำให้เข้าใจที่มาของซึ่งเสียงกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ความแตกต่างกลุ่มย่อยในชาติพันธุ์ลัวะ ประวัติ
ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะตลอดจนลักษณะที่ตั้งและ ถิ่นฐานของชาวลัวะในจังหวัดน่าน เพื่อเป็น
ขอบเขตของพื้นที่ที่ต้องสำรวจข้อมูลศึกษากลุ่มตัวอย่างก่อนลงพื้นที่สำรวจได้อย่างชัดเจน

2.3.4 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี และการดำรงชีพของชาวลัวะ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี และการดำรงชีพของชาวลัวะ พบเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ด้านภาษา ด้านอาหารการกิน ด้านอาชีพ ด้านการแต่งกาย ด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ด้านภาษาของชาวลัวะ

ชลธิชา สัตยารัตนา (2530)

ภาษาลัวะอยู่ในภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก ในสาย มอญ – เขมร เหนือ มีกลุ่มภาษาใกล้ชิด 3 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มปะหล่องอิก (ละแม็ก ว้า ปะหล่อง ปลัง สามเฒ่า) กลุ่มขมุอิก (ขมุ , มัล/ปรัย (ลัวะ) มลาปรี) กลุ่มเวียดติก (เวียดนาม โซ (ทะวัง))

ภททิยา ยิมเรวัต และ สุริยา รัตนกุล (2541)

ภาษาลัวะหรือถิ่นอยู่ในสาขามอญตระกูลย่อยมอญ – เขมร กลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ภาษามัลและภาษาปรัย

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ : 2541)

ภาษาลัวะ/ถิ่นอยู่ในตระกูลย่อยมอญ – เขมร ของกลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาษาขมุและภาษามลาปรี ในประเทศไทยแบ่งเป็น 2 สำเนียงคือภาษามัล และภาษาปรัย ในหมู่บ้านต่างๆก็จะมีสำเนียงแตกต่างกันไปมากหรือน้อย

ทวี ประทีปแสง (2542)

ระบุว่าชาวลัวะ (Lawa ,Lva) จัดเป็นชนเผ่าชนโบราณกลุ่มภาษาออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) กลุ่มย่อยที่ได้รับอิทธิพลกลุ่มภาษามอญ – เขมร (Mon-Ktamer) ทางด้านภาษา มีความคล้ายคลึงกับชาวขมุ (Khamu)

ด้านอาหารของชาวลัวะ

งานของชลธิชา สัตยารัตนา (2530)

อธิบายว่าชีวิตการกินอยู่ของลัวะแนบแน่นกับแหล่งน้ำ อาหารโปรตีนนั้นอาศัยสัตว์น้ำ เช่น ปลา และปูภูเขา เคี้ยวกินทั้งก้างและกระดูก

ภททิยา ยิมเรวัต และ สุริยา รัตนกุล (2541)

ระบุว่าชาวลัวะกินข้าวเหนียว ใช้พริกและเกลือเป็นเครื่องชูรส อาหารที่นิยมคือ น้ำปู นำมาใส่พริกจิ้มด้วยผักหรือข้าวเหนียว เนื้อสัตว์จะกินในโอกาสพิเศษหรือเลี้ยงผีเท่านั้น

ด้านการแต่งกายของชาวลัวะ

ภททิยา ยิมเรวัต และ สุริยา รัตนกุล (2541)

ระบุว่าชาวลัวะไม่มีการทอผ้า เสื้อผ้าจะซื้อจากอำเภอหรือพ่อค้า หญิงชาวลัวะจะนุ่งซิ่นแบบเมื่อน่าน ส่วนเสื้อ 2 ตัว ตัวในเป็นเสื้อคอกลมไม่มีแขน บางที่เป็นเสื้อผ้าลายเรียก “เสื้อดอก” สวมเสื้อแขนยาวทับสีเข้มหรือสีม่วงอ่อนเรียก “เสื้อดำ” ใช้ผ้าขาวม้าพันศีรษะเรียก “ผ้าหัว” ผู้ชายลัวะสวมกางเกงขายาวหรือสั้น สวมเสื้อแขนสั้นหรือยาว หรือเสื้อม่อฮ่อม

ทั้งหญิงชายในอดีตนิยมเจาะหูและใช้ดอกไม้เสียบหู

ด้านอาชีพของชาวลัวะ

ชลธิชา สัตยารัตนา (2530)

กล่าวไว้ในลัวะเมื่อนานว่า ชาวลัวะจะมีวิธีการ “เฮ็ดไร่” หรือ แอ่งแซ โดยการหักล้างถางพง เผาป่าเพื่อปลูกข้าวไร่ใหม่ทุกปี แต่เป็นลักษณะหมุนเวียนเว้นระยะ 2 – 5 ปี แล้วเวียนกลับมาทำไร่ที่เดิมอีก

หมุนเวียนเช่นนี้ับร้อยปี

จำนวนไร่และขนาดผืนของไร่ข้าวเป็นเครื่องวัดฐานะของชาวลัวะ หญิงชายชาวลัวะจะช่วยกัน ตั้งแต่ฟันไร่ เฒ่าไร่ สักข้าว โดยผู้ขายเดินนำเอาจากสักไร่หรือไม้ไผ่เสียมปลายแหลม สักฟันไร่เป็นหลุม เล็กๆ ผู้หญิงเดินตามเอาเมล็ดข้าวหยอดหลุมใช้ต้นเขียดดินกลบหลุม ดายหญ้าไร่ เกี่ยวข้าว กองข้าว ตีข้าว ร่อนข้าว พัดวีเอาเศษดินออกจากข้าวเปลือก ขนข้าวเข้าเล้า

ภทียา ยิมเรวัต และ สุริยา รัตนกุล (2541)

ชาวลัวะมีอาชีพทำไร่ข้าว หาของป่า ล่าสัตว์ การทำไร่ข้าวจะปลูกข้าวเหนียวเป็นหลักและปลูก ข้าวโพดและผักบางชนิดด้วย อาชีพของชาวลัวะขึ้นกับสภาพธรรมชาติ

การปลูกข้าวของชาวลัวะต้องมีการเตรียมพื้นที่ก่อน เตรียมดินแล้วจะหยอดข้าวก่อนหยอดข้าวจะ สร้าง “ตูปแซ” และตูปผี ชาวลัวะจะย้ายพื้นที่ทำไร่ทุกปีตามขอบเขตที่กำหนด โดยหมอผีจะทำพิธีเสี่ยงทายก่อนถางและเผาไร่

การปลูกข้าวผู้ขายจะเป็นคนขุดหลุมโดยใช้ไม้ยาวทำจากต้นเคื่อง ปลายแหลมแทงดินเป็นหลุม เล็กๆ ผู้หญิงจะหยอดเมล็ดข้าวลงหลุม กลบหลุมนั้นไว้ เมื่อข้าวงอกสูง 1 ศอก จะทำพิธีรับขวัญข้าว ชาวลัวะจะทำพิธีสำคัญของหมู่บ้านเรียกว่า “การทำสลอด” ชาวลัวะจะทำพิธีในไร่ข้าวของแต่ละครอบครัว พิธีรับขวัญข้าวเป็นการขอให้ผีคุ้มครองข้าวในไร่ ให้พ้นจากการรบกวนจากภัยธรรมชาติ

เมื่อข้าวเริ่มออกรวง บางหมู่บ้านจะทำพิธีเช่นผีไร่อีก เมื่อข้าวเริ่มสุกจะทำพิธีกินข้าวเฒ่า เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวจะเชิญหมอผีประจำหมู่บ้านเกี่ยวเป็นคนแรก เมื่อเกี่ยวแล้วจะมีพิธีนวดข้าวโดยการตีข้าวบน กระดาน เมื่อตีข้าวแล้วจะนำข้าวมาเกี่ยไว้ในยุ้งใกล้เรือนของแต่ละครอบครัว จากนั้นจะบูชาผีอีกโดยนำ ตะไคร้และใบไม้บางชนิดมาติดที่ประตูปูหรือข้างฝายุ้ง

ชาวลัวะปรัย เมื่อขนข้าวใส่ยุ้งจะมีพิธีเช่นผีครั้งสุดท้ายเป็นการเฉลิมฉลองการสิ้นฤดูกาลผลิต เรียกว่า “ลัวะดอกแดง” โดยหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธีในไร่ รื้อถอนของในไร่เช่น ตูป หอผี ตะไคร้ เสาสลอด และนำออกจากไร่เพื่อเชิญผีไร่มาช่วยคุ้มครองให้กลับไปอยู่ป่าดั้งเดิม หลังพิธีในไร่จะกลับไป ทำพิธีในหมู่บ้านโดยนำดอกไม้สีแดงในไร่ (ดอกหงอนไก่) กลับมาทำพิธีที่บ้าน

ทวี ประทีปแสง (2542)

การเพาะปลูกของชาวลัวะเป็นระบบการทำไร่หมุนเวียนทำการเพาะปลูกในพื้นที่แล้วทิ้งให้สภาพ ป่าคืนสู่ความสมบูรณ์อีกครั้ง ประมาณ 7-10 ปี ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความหนาแน่น ของประชากร ระบบการเพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียนที่มีการกลับมาใช้พื้นที่เดิมนี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สำคัญมีส่วนทำให้คนลัวะตั้งชุมชนเป็นหลักแหล่งอย่างถาวร มีศักยภาพสูงในการปรับใช้สภาพแวดล้อม อย่างยั่งยืน

ด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชาวลัวะ

ชลธิรา สัตยารัตนา (2531)

สำรวจพบว่าสังคมลัวะบนภูเขาเนื่องชาวลัวะเชื่อในผีสองประเภทคือ

1. ผีที่มีอำนาจกลับ สัมพันธ์กับธรรมชาติเรียกว่า “ป๋ย่อง” มีสองตาข้างหน้าเหมือนคนปกติ และสอง ตาข้างหลังบริเวณท้ายทอย ผีชนิดนี้แยกย่อยเป็นผีป่า ผีไร่ ผีน้ำ ต้องเซ่นไหว้ประจำเวลาที่สัมพันธ์กับ ฤดูกาลผลิต
2. ผีบรรพบุรุษประจำตระกูลมีชื่อต่างกัันมีผีบ้าน ผีเรือน วิธีเรียกมี 2 แบบคือ เรียกโดยใช้คำว่า “อาว” นำหน้า เช่น อาวคัด อาวแลง อาวแปลว่าพ่อ แบบที่สองเป็นชื่อผีต้นตระกูลแต่ใช้คำว่า “บ้าน” นำหน้า ชื่อ เช่น ผีบ้านเปาะ ผีบ้านคน เป็นผีประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่ปกป้องรักษาคุ้มครองหมู่บ้านโดยตรง ไม่ว่า

ฝัอว หรือฝับ้าน จะสืบสานต่อกันตามسابแม่ ประเพณีเช่นไหว้ฝับรรพบุรุษนิยมใช้ไก่ หมูและควายนิยมใช้เช่นหน้าศพ ฝัมีบทบาทต่อชีวิตประจำวัน หมอฝัประกอบพิธีกรรมยังมีบทบาทในสังคมลัวะเป็นอย่างสูง

ขั้นตอนหลังจากเอาข้าวเข้ายุ้งแล้วจะมีพิธีกรรมแตกต่างกัน สามารถกำหนดได้ว่าเป็นลัวะคนละกลุ่มกัน ส่วนหนึ่งจะทำพิธีฉลองใหญ่เรียกว่า “ฤกษ์ดอกแดง” อีกพวกจะทำพิธี “โสด” ซึ่งใช้ชื่อพิธีกรรมที่ต่างกันเป็นชื่อย่อยของลัวะเมืองน่านไปในตัว

ภูเบธ วีโรทัย(2541)

ผู้เขียนได้ศึกษาเรื่องชาวลัวะ(ถิ่น) อธิบายความเชื่อว่าสังคมชาวถิ่นมีความเชื่อเกี่ยวกับฝั สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฝัที่สำคัญดังนี้

1. ฝัหมู่บ้าน (ปรองงวล) เป็นที่สิงสถิตของฝัหมู่บ้านในการประกอบพิธีต่างๆจะทำพิธีที่ทั้งฝัหมู่บ้านเพียงแห่งเดียวเช่นพิธีทำขวัญข้าว พิธีกินดอกแดง ทั้งฝัหมู่บ้านจะอยู่ที่บ้านที่เป็นเรือนเก้าของหมู่บ้าน
2. ฝัเรือน (ปรองเจิง) เป็นที่สิงสถิตของฝับรรพบุรุษของแต่ละตระกูลเมื่อคนในตระกูลเจ็บป่วย จะต้องปอบพิธีเลี้ยงฝัเรือน เชื่อว่ามีการผิดจารีตของตระกูล จึงต้องเลี้ยงฝัเรือน ฝัเรือนสามารถคุ้มครองคนในเรือนให้ปลอดภัยจากฝัชนิดอื่นๆ เช่น ฝัไร่ ฝัป่า การประกอบเลี้ยงฝัไร่ต้องกลับมาเลี้ยงฝัเรือนทุกครั้ง
3. ศาลฝัเจ้าที่ (ปรองเจ้าตี้) ทุกหมู่บ้านเมื่อเลือกพื้นที่ตั้งหมู่บ้านได้แล้วต้องสร้างศาลฝัเจ้าที่ บริเวณศาลฝัเจ้าที่ห้ามไม่ให้ผู้ใดตัดไม้ในบริเวณเด็ดขาด จะไม่มีใครเข้าไปยุ่งเกี่ยวบริเวณนั้นนอกจากเวลาประกอบพิธีกรรม เชื่อว่าฝัเจ้าที่จะช่วยคุ้มครองคนในหมู่บ้านและผลผลิตต่างๆได้ ก่อนการทำกิจกรรมทางการเกษตรชาวถิ่นในหมู่บ้านจะประกอบพิธีบนเจ้าที่ไว้บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อของชาวถิ่นหรือลัวะได้แก่

- ผู้ถือฝัหมู่บ้าน (เรือนเก้า) ได้แก่ผู้อาวุโสสูงสุดหญิงหรือชายในเรือนเก้าโดยเฉพาะผู้หญิงในเรือนเก้าจะต้องเป็นผู้ที่ถือฝัตลอดไป ผู้ชายที่เป็นสามีจะเป็นผู้ประกอบพิธีต่างๆ เรือนเก้าเป็นเรือนที่ฝัหมู่บ้าน (ปรองงวล) สิงสถิตอยู่ได้มีการเสียหายมาแต่ครั้งโบราณ เมื่อเสียหายแล้วจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เรือนเก้าเป็นเรือนหลักที่จะทำกิจกรรมต่างๆในไร่ก่อนเรื่องอื่นๆ ถ้าเรือนใดทำก่อนจะถือว่าผิดฝั

- ผู้อาวุโสในตระกูล (กรือก) ในแต่ละตระกูลจะมีฝับรรพบุรุษของแต่ละตระกูลที่คนในตระกูลนับถือและเป็นฝัที่คอยคุ้มครองดูแลคนในตระกูลนั้น ฝับรรพบุรุษถือเป็นฝัเรือนในแต่ละหลังคาเรือน ผู้อาวุโสสุดที่จะเป็นผู้ถือฝัตระกูลนี้ในการประกอบพิธีสำคัญต้องทำที่บ้านผู้อาวุโส ผู้อาวุโสจะเป็นผู้พิจารณาว่าการกระทำใดเป็นการผิดฝัในตระกูลของตนเองด้วย

เมื่อเก็บผลผลิตได้แล้วทุกหลังคาเรือนจะร่วมกันประกอบพิธีแก้บน

4. หมอฝั ชาวถิ่นเชื่อว่าในทุกๆที่มีฝัสิงสถิตอยู่และอาจให้คุณและอาจให้โทษได้ การเจ็บป่วยถือว่าถูกฝักระทำ ผู้ที่ทำการรักษาได้คือหมอฝั มี 2 ประเภทคือ

- หมอทำขวัญ (หมอขวัญ) เป็นผู้ประกอบพิธีหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและทำพิธีรักษาความเจ็บป่วย ทำพิธีเลี้ยงฝัเรือน สู่ขวัญผู้เจ็บป่วย

- หมอฝัไร่ (หมอแซ) เป็นผู้ประกอบพิธีนำรทุกพิธี ตั้งแต่เลือกพื้นที่ทำไร่ เลี้ยงฝัไร่ ทำนายการกระทำที่ผิดฝัไร่

ภททยา ยิมเรวัต และ สุรียา รัตนกุล (2541)

อธิบายความเชื่อของชาวลัวะว่านับถือฝั โดยชาวปรัยเรียก “ปรัอง” ชาวมัลเรียก “ซอย หรือ ปัยอง” ฝัที่ชาวลัวะนับถือมีฝัตระกูล ฝับรรพบุรุษ ฝัเรือน ฝัประจำหมู่บ้าน ฝัที่อยู่ตามธรรมชาติเช่นฝัไร่ ฝัป่า ฝัน้ำบัว โดยฝัที่สำคัญจะมี 4 ชนิด คือ 1. ฝัหมู่บ้าน 2. ฝัเรือน 3. ฝัไร่ 4. ฝัเจ้าที่

ผีที่สำคัญต่อการดำรงชีพคือผีไร่ เพราะจะคุ้มครองไร่ข้าว ผีที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านคือผีเจ้าที่ ซึ่งจะมี “หอผี” หรือ “ตูปเจ้าที่” ในบริเวณป่าไม้ไกลจากหมู่บ้าน สมาชิกในหมู่บ้านจะประกอบพิธีอะไร ต้องบอกกล่าวเจ้าที่ก่อน ในกรณีที่บุคคลภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านก็ต้องบอกกล่าวเจ้าที่ด้วย ตามความเชื่อของชาวลัวะว่าบริเวณต่างๆในธรรมชาติจะมีภูติผี วิญญาณ ประจำอยู่จะต้องเคารพบูชาเช่นไหว้ให้ถูกต้องด้วย มิฉะนั้นอาจเกิดอันตรายต่อตนเองและครอบครัวได้

ทวิ ประทีปแสง (2542)

ชาวลัวะมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่เห็น ซึ่งเรียกว่า ผี (ภาษาลัวะเรียกว่า “ปรอง” สามารถให้คุณให้โทษในการกระทำผิดจารีตต่างๆที่บรรพบุรุษเคยตั้งไว้ การประกอบอาชีพทำไร่ข้าว ผลผลิตขึ้นอยู่กับ การเลี้ยงผี เช่นบูชาผี ไม่ทำผิดจารีต ข้อห้ามที่บรรพบุรุษปฏิบัติมา การเลี้ยงผีไร่ นอกจากความเสียหายจะเกิดแก่ผลผลิตแล้วยังอาจทำให้เจ้าของไร่เจ็บป่วยล้มตายได้ ชาวลัวะเชื่อว่าการเจ็บป่วยจะเกิดจากการกระทำของผีชนิดใดชนิดหนึ่ง ผีที่สำคัญของชาวลัวะมี 4 ชนิดคือ 1. ผีหมู่บ้าน (ปรองขวล) 2. ผีเรือน (ปรองเจิง) 3. ผีไร่ (ปรองแซ) 4. ผีเจ้าที่ (ปรองเจ้าตี้)

ผีหมู่บ้านเป็นผีใหญ่ประจำหมู่บ้าน สามารถให้คุณให้โทษกับคนทั้งหมู่บ้านผีหมู่บ้านจะอยู่ที่ เรือนเก้า การสืบทอด ผู้หาญในเรือนเก้าจะเป็นผู้สืบทอดสมาชิกในเรือนเก้าจะทำพิธีกรรมต่างๆก่อนเรือนอื่นเสมอ ทุกปีจะมีการประกอบพิธีเพราะผีหมู่บ้านจะคุ้มครองหมู่บ้าน

ผีเรือน (ปรองเจิง) คือ ผีบรรพบุรุษของแต่ละหลังคาเรือนของแต่ละตระกูลให้คุณให้โทษแก่คนในเรือนเท่านั้น ผีเรือนเป็นผีที่สำคัญที่สุด เมื่อเวลาเกิดเจ็บป่วย ต้องมีการเลี้ยงผีเรือน

ผีไร่ (ปรองแซ) เป็นผีที่มีความสำคัญต่อการทำไร่ข้าว เพราะจะคุ้มครองดูแลมิให้ข้าวเสียหายจากภัยธรรมชาติต่างๆ

ผีเจ้าที่ (ปรองเจ้าตี้) เป็นผีที่มีอยู่ในพื้นที่ก่อนจะมีการตั้งหมู่บ้าน เมื่อตั้งหมู่บ้านต้องทำพิธีกรรมเจ้าที่ ทำศาลให้ผีเจ้าที่สถิตประจำเพื่อให้คุ้มครองหมู่บ้านให้พ้นภัยพิบัติต่างๆ

นอกจากยังมีผีป่า (ปรองโย้ว) ผีโป่ง (ปรองโป่ง) เมื่อเกิดการเจ็บป่วยหรือผลผลิตเสียหายต้อง แก้วไขบอกผีหมอผีจะเป็นผู้ติดต่อแก้ไข

ด้านพิธีกรรมของชาวลัวะ

กรมศิลปากร (2530)

ในความเชื่อชาวลัวะเชื่อในดุลยภาพระหว่างธรรมชาติกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ถิ่นเรียกสิ่งที่เป็นหลักในความเชื่อว่าจารีต มีทั้งพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและข้อห้าม เมื่อทำผิดจารีตจะต้องทำพิธีเลี้ยงผี หากไม่ปฏิบัติตามผู้กระทำผิดจะถูกขับออกจากหมู่บ้าน เมื่อตายไปคนนอกรีตจะไม่มีทางเข้าร่วมอยู่กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ความเชื่อในเรื่องดังกล่าวทำให้ถิ่น (มัล) ต้องปฏิบัติตามจารีตอย่างเคร่งครัด โดยมีหมอผีหรือ “เคาจำ” (หรือ เจ้าจำ เป็นภาษาคำเมือง) เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเกี่ยวข้องกับแบบแผน ประเพณี อย่างมาก เห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกดังนี้ ธันวาคม ทำพิธีสร้างตูปเชิญผีเข้ามาอยู่ เมษายน ฉลองปีใหม่ ชับไล่สิ่งเลวร้ายก่อนลงมือปลูกทำ มิถุนาเลี้ยงผีไร่ และผีจารีต รวมทั้งหมู่บ้าน ทำพิธีไหลบข้าว สิงหาคมทำพิธีหาขวัญข้าวหรือกินโสลดใหญ่ ตุลาคมเช่นผีในลานนวดข้าว และเชิญผีเฝ้าไร่

ชลธีรา สัตยารัตนา (2530)

พิธีกรรมเนื่องด้วยวงจรชีวิตของชาวลัวะ มีลักษณะพิเศษตั้งแต่การเกิดจนไปถึงตาย เมื่อถึงกำหนดคลอดต้องร่ายคาถาขอให้ผีไม่มารบกวนให้คลอดง่าย เมื่อคลอดแล้วจะตัดสายสะดือโดยใช้ไม้เสียบเหลาแล้วคบกريبเหมือนมิด เมื่อตัดพ้อต้องเอารกไปฝังไว้ที่จอมไผ่ใกล้บ้านที่สุดทันที โดยเชื่อว่าถ้าไม่ฝังจะ

เป็นอันตรายต่อเด็ก อาจเจ็บป่วย เลี้ยงไม่ย่ำขาวล้ะเชื้อในวิญญาณและผีบรรพบุรุษ ซึ่งอาจให้คุณให้โทษทำให้ขาวล้ะกลัวคนตาย เมื่อมีการตายในบ้าน คนภายนอกที่บังเอิญเข้ามาจะกลับออกไปไม่ได้ จนกว่าพิธีศพจะแล้วเสร็จ สมาชิกในเรือนผู้ตายก็ออกจากบ้านไม่ได้จนพิธีสิ้นสุดจะกินเวลาเพียงชั่วข้ามคืน ศพผู้ตายจะถูกห่อด้วยสาดมัดหัวท้าย หามไปลงหลุม การเลือกที่ตั้งหลุมฝังศพต้องมีการเซ่นไหว้ผี จะเสี่ยงทายดูที่ตั้งขวางไขดิบไปบริเวณที่กำหนด ไขแตกก็ขุดได้ถ้าไม่แตกต้องเปลี่ยนที่ไปจนไขแตกการฝังศพจะหันศีรษะไปทางทิศเหนือ โกล่หลุมฝังศพจะมีเครื่องเซ่นซึ่งต้องมีอาหารประเภทเนื้อ เช่น ไก่ หมูหรือควาย ตลอดทางที่หามศพไปผู้หุงในหมู่บ้านจะร้องโหยไห้โศกสลด จากนั้นจะโกยดินกลบจนเต็มหลุมศพ ภัททียา ยิมเรวัต และ สุริยา รัตนกุล (2541)

ขาวล้ะมีตระกูลย่อยของตนเองหลายตระกูล แต่ละครอบครัวอาจจะนับถือผีประจำตระกูลต่างกัน ขาวล้ะให้ความสำคัญต่อผีตระกูลมาก มีข้อห้ามการแต่งงานในบุคคลที่นับถือผีในตระกูลเดียวกัน แม้เป็นคนหมู่บ้านอื่นที่ไม่รู้จักกันมาก็ตาม ถือว่าผู้ที่นับถือผีตระกูลเดียวกันมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ป้องกันมิให้มีการผิดผีขึ้น ตระกูลย่อยแบ่งโดยภูเบศ วิโรทัย (2527) พบว่าทั้งล้ะปรีและล้ะมัลมีทั้งหมด 18 ตระกูล มี 1. อะบง 2. อะแกล 3.อะคิต 4.อะเบาะ5.อะเบิร6. อะชะบุง 7.อะซัง 8. อะคอก 9.อะซาล10. อะชะทาก/อะชะปาล 11. อะปลี 12. อะถัน13. อะเช็ก 14. อะนง 15. อังค่า 16. อะกอ 17. อะปัด18. อะชะค่าน บิดามารดาจะบอกบุตรหลานของตนให้ทราบและบอกต่อกันไป แต่ละตระกูลจะมีผีประจำตระกูลที่คนในตระกูลมีความสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ตั้งแต่การแต่งงานไปจนถึงการตั้งถิ่นฐาน เมื่อชายแต่งงานแล้วจะอยู่แบบผัวเดียวเมียเดียว ฝ่ายชายจะเปลี่ยนมานับถือผีตามฝ่ายหญิงเข้ามาเป็นสมาชิกในเรือนฝ่ายหญิง ลูกที่เกิดมาก็จะสืบเชื้อสายนับถือผีทางแม่ ในสังคมขาวล้ะมีการกำหนดวันหยุดหรือ “วันกรรม” แต่ละตระกูลจะกำหนดวันถือแตกต่างกันไป ขาวล้ะจะแบ่งวันออกเป็น 10 วัน ใน 1 รอบคือ 1. วันไหว้ 2. วันมิง 3. วันเปล็ก4. วันกัต5. วันคต6. วันร่ง 7. วันเตา 8. วันธา 9. วันคาบ 10. วันดับ

ภัททียา ยิมเรวัต และ สุริยา รัตนกุล (2541)

จากสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ล้ะ แบ่งพิธีกรรมขาวล้ะเป็น 3 กลุ่มคือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผลผลิต และพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญ

- พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อเริ่มตั้งครรภ์ต้องทำพิธีเซ่นผีเรือน ให้คุ้มครองให้ปลอดภัยในเวลาคลอดลูก เมื่อคลอดออกมาแล้ว พ่อจะเอารกเด็กใส่กระบอกไม้ไผ่ไปแขวนไว้บนต้นไม้ใหญ่ในป่า เพื่อให้เด็กเติบโตแข็งแรงเหมือนต้นไม้ นั่น ครบ 70 วัน ต้องทำพิธีกรรมทำขวัญเด็กใหม่ จะทำพิธีเซ่นเรือนและพิธีตั้งชื่อให้เด็กด้วย

- พิธีเกี่ยวกับการตาย ชาวบ้านจะร่วมกันจัดพิธีงานศพ หมอผีจะประกอบพิธีน่าน้ำสั้มป่อยพรมให้ทุกคนที่มาร่วมพิธี ป้องกันมิให้ผีมาทำอันตรายได้ พิธีที่บ้านเสร็จแล้วจะห่อศพด้วยเสื่อขนาดใหญ่ มัดหัวท้ายให้แน่นสอดไม้คานหามไปป่าช้า เมื่อนำศพออกจากบ้านแล้วหมอผีต้องทำพิธีขับไล่ผีหรือสิ่งชั่วร้ายออกไปจากบ้าน หลังพิธีฝังศพผู้ร่วมพิธีต้องทำพิธีผูกแขนสู่ขวัญ เรียกขวัญกลับมา ญาติพี่น้องของผู้ตายจะต้องอยู่กรรมหมู่บ้าน 3 วัน และกรรมตระกูลอีก 7 วัน

- พิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตหรือการปลูกข้าว เริ่มต้นตั้งแต่เลือกพื้นที่ สร้างตบผี เชิญผีเข้ามาสิงสถิตย์เพื่อคอยคุ้มครองรักษาต้นข้าวในไร่ จนหยอดข้าว ดูแลจนเก็บเกี่ยว ต้องมีการเซ่นผีเป็นระยะ พิธีกินดอกแดงเป็นงานรื่นเริงของหมู่บ้าน

ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆของขาวล้ะมักจะห้ามคนเผ่าอื่นเข้ามาในหมู่บ้านและถ้าเป็นพิธีกรรมของครอบครัวระดับตระกูล ผู้ไม่ใช่สมาชิกตระกูลนี้ไม่สามารถร่วมงานได้ จึงมักมีเครื่องหมายหรือ

สัญลักษณ์นอกให้ทราบคือ เฉลวหรือตะแหลวใช้เป็นเครื่องรางป้องกันผีด้วย ตะแหลวของชาวลัวะมีหลายชนิด ทั้งที่ติดในเรือน หมูบ้าน ไธนาจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป

- พิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญของชาวลัวะ

เป็นพิธีที่จัดขึ้นในโอกาสต่างๆตามประเพณีท้องถิ่น อาจมีรายละเอียดที่ประยุกต์กับความเชื่อดั้งเดิมของชาวลัวะเอง จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ของหมู่บ้านเสมอ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อของชาวลัวะทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของชาวลัวะที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม , สังคม และกิจกรรมในเรือนและในหมู่บ้านเพื่อกำหนดขอบเขต และวิธีการสำรวจข้อมูล กลุ่มตัวอย่างได้หมู่บ้านพื้นที่ที่ทำการวิจัย ให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและครอบคลุมมากที่สุดและไม่เป็นการผิดจารีตของชุมชน

2.3.5 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทางงานเอกสารดังนี้

ความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

(พีรเดช จักรพันธ์ และคณะ :2525)

จากบทความเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในงานของ รศ.มร.ว.พีรเดช จักรพันธ์ และคณะ(2525)ได้อธิบายไว้ว่า “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหมายถึงสิ่งก่อสร้างต่างๆตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมเพื่อบสนองความต้องการของชุมชนนั้นๆ รูปแบบของสิ่งก่อสร้างอาจจะพัฒนาไปจากรูปแบบเดิมโดยปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตได้ เรือน(บ้าน) ของชาวบ้านถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่สำคัญประเภทหนึ่งเพราะสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชน รูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น คติความเชื่อ วัสดุก่อสร้างและอาชีพ พฤติกรรมมีส่วนกำหนด การใช้สอยเนื้อที่ภายในให้มีลักษณะทางกายภาพคล้ายคลึงกัน รูปทรงของอาคารจึงเกิดจากขีดจำกัดของวัสดุ เทคนิคการก่อสร้างและฝีมือ สัดส่วนของอาคารจะสัมพันธ์กับสัดส่วนของผู้พักอาศัย (เนื้อที่ใช้สอยสัมพันธ์กับกิจกรรมของผู้พักอาศัย (พีรเดช จักรพันธ์ และคณะ : 2525)

วิวัฒน์ เตมียพันธ์(2537)

ให้ความหมายว่า “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” นั้นมาจากภาษาอังกฤษว่า “ Vernacular Architecture” หมายถึง รูปแบบของอาคารที่ชาวบ้านสร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นและเน้นเฉพาะอาคารประเภทที่พักอาศัย ซึ่งมีลักษณะแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะของวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และดินฟ้าอากาศที่ต่างกัน นักวิชาการตะวันตกมักใช้คำศัพท์สำหรับเรียกสถาปัตยกรรมระดับชาวบ้านว่า Vernacular Architecture , Indigenous Architecture , และ Folk Architecture นักวิชาการสถาปัตยกรรมในประเทศไทย เรียกความหมายของศัพท์ภาษาอังกฤษทั้ง 3 คำนี้ว่า “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น”

(วิวัฒน์ เตมียพันธ์ : 2537)

ประเภทของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จากข้อเขียนของ รศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์จากแนวทาง ศึกษาวิธีการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของ R.W.Brun Skill แบ่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็น 3 ประเภทคือ

1. อาคารประเภทที่พักอาศัย (Domestic Architecture)
2. อาคารสำหรับประกอบการทางเกษตรกรรม (Architecture of Agriculture) ได้แก่ คอกสัตว์ ยุ้งข้าว โรงเก็บเกี่ยว
3. อาคารสำหรับประกอบอุตสาหกรรมของชาวบ้าน (Industrial Vernacular) เช่น โรงสีข้าว , โรงงานปั่นหม้อ, โรงงานช่างเหล็ก (รศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ : 2537)

2.3.6 การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2537)

รศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ : ให้นแนวทางวิธีในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นว่า การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นว่าต้องศึกษาค้นคว้าทางลักษณะ ของรูปแบบอาคารโดยการสำรวจ วัดขนาด เขียนร่างภาพ ถ่ายภาพ เก็บเป็นข้อมูลเบื้องต้น นำข้อมูลมาเขียนแบบละเอียด แปลน รูปตัด รูปด้าน รูป Isometric หรือทัศนียภาพ เพื่อศึกษาปริมาตรของรูปทรง ปริมาตรของเนื้อที่ (space) ความสัมพันธ์ของปริมาตรพื้นผิว ความสัมพันธ์ของเนื้อที่ภายในแบบที่เขียนขึ้นมาทำให้ทราบ รูปลักษณะของอาคาร เพื่อใช้สำหรับการตีความจากการวิเคราะห์ต่อไป รศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2537)

2.3.7 การศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเกี่ยวข้องกับการเรื่องอื่นๆอีกมาก

อรศิริปาณินท์(2535)

กล่าวถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมื่อศึกษาแล้วจะทำให้ต้องค้นเรื่องราวเกี่ยวเนื่องอีกมากเพื่อค้นหาที่มาของรูปแบบการใช้สอย , การจัดที่ว่างและมวลทางสถาปัตยกรรมของพื้นถิ่น แต่ละแห่ง ต้องศึกษาถึงกิจกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี ศาสนา ที่ส่งผลต่อการวางผังหมู่บ้าน , ต้องศึกษาถึงระบบนิเวศวิทยาท้องถิ่นซึ่งแฝงไว้ด้วยความเชื่อต่างๆ จะพบการแอบแฝงการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิทยาของชุมชนเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานการดำรงชีวิตตามวิถีทางเกษตรกรรม ซึ่งคือลักษณะภูมิปัญญาของชาวบ้านที่วางแผนอย่างเป็นระบบในการจัดการสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาที่สร้างสรรค์ ทำให้ทราบถึงที่มาของระบบการวางผังหมู่บ้าน ความเชื่อ ทั้งในด้านความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติจะมีความเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้าน ตัวเรือนจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและการใช้พื้นที่ภายในเรือน ความเชื่อมีอิทธิพลต่อตำแหน่ง รูปร่าง สัดส่วนที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม สามารถเข้าใจถึงการสร้างสรรค์ต่างๆที่มาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งนำไปสู่การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมใหม่ที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจในลักษณะท้องถิ่นได้ (อรศิริปาณินท์: 2535)อธิบายการศึกษาและวิจัยสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นว่า เนื้อหาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นเนื้อหาที่ต้องมีการศึกษาในลักษณะบูรณาการหลายสาขาทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศซึ่งเป็นตัวหลักที่เกี่ยวเนื่องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สภาพกายภาพซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างของชุมชน ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจ สังคม ภูมิปัญญา สัมพันธ์กับการดำรงชีพ และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (อรศิริปาณินท์: 2550)

การศึกษาคำถามในการศึกษาวิจัยสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอาจอยู่ในช่วงใดก็ได้ตั้งแต่ ระบบนิเวศจนถึงรายละเอียดของสถาปัตยกรรมรวมถึงภูมิปัญญาและความเชื่อผู้ศึกษาอาจกำหนดแผนการศึกษาได้หลายประการคือ1. ศึกษาจากบริบทมายังตัวสถาปัตยกรรม2. ศึกษาต่อสถาปัตยกรรมในรายละเอียดย้อนมายังบริบท3. ศึกษาวิถีชีวิตและปัจจัยที่ส่งผลมายังวิถีชีวิต

วิธีที่ 1 - โดยการศึกษาสภาพแวดล้อมก่อนแล้วศึกษาวิถีชีวิตและศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแล้วหาข้อสรุป

วิธีที่ 2 - โดยการศึกษาจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโดยละเอียดแล้วศึกษาวิถีชีวิตและศึกษาระบบนิเวศ , สภาพแวดล้อมธรรมชาติและสรุป

วิธีที่ 3 - โดยศึกษาวิถีชีวิตก่อนแล้วศึกษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีผลต่อวิถีชีวิตแล้วสรุป

ความหลากหลายของการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของคำตอบที่ต้องการรู้ในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นคุณค่าอาจไม่ได้อยู่เพียงตัวสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อาจรวมไปถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาต่างๆรอบตัวสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของมรดก

วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างพื้นถิ่น ซึ่งมีภูมิปัญญาในการปรับตัว วิถีชีวิต สภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล (อริศริปาณินท์: 2535)ซึ่งในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะ กรณีศึกษากำป๋ากำตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เลือกใช้แนวทางการศึกษาจากตัวสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยละเอียดแล้วศึกษาวิถีชีวิตและศึกษาระบบนิเวศสภาพแวดล้อมธรรมชาติ(รศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ : 2541)และจากงาน “เรือนพักอาศัยรูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” อธิบายถึงแนวทางในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นว่า แนวทางที่خابซึ่งและเห็นความสำคัญของเรือนพักอาศัยท้องถิ่นนั้น ควรศึกษาด้วยการวิเคราะห์ ดีความ จากการสังเกตให้เห็นคุณค่าของงาน เหล่านี้จากการศึกษารูปทรงของเรือน ความสัมพันธ์ในการจัดวางเนื้อที่ใช้งานที่สนองกิจกรรมในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมและความงามของการวางพื้นที่ได้อย่างประสานกลมกลืนกัน ตลอดจนการใช้วัสดุก่อสร้างที่แสดงสัจจะของธรรมชาติของวัสดุท้องถิ่นนั้นๆ และหากศึกษาอย่างละเอียดตามระเบียบวิธีดังกล่าวก็จะพบคุณค่าในเรือนนั้นๆ เพราะส่วนมากสร้างขึ้นอย่างสัมพันธ์กับขนาดร่างกายมนุษย์ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อที่ใช้สอย , ความต้องการ และพฤติกรรม และยังพบภูมิปัญญาชาวบ้านที่สร้างเรือนให้ประสานกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและลักษณะภูมิประเทศของท้องถิ่นด้วย

จากการศึกษาบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทำให้ทราบถึงความหมาย การแบ่งประเภทของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเข้าใจองค์ประกอบของการเกิดสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับภูมิปัญญาของชุมชนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทางแนวทางในการศึกษาค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เป็นขั้นตอนสำคัญในการหาคำตอบของงานวิจัย

เมื่อนำข้อมูลมาศึกษาพิจารณาพร้อมกับข้อมูลจากการบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะจากที่มีผู้ศึกษามาแล้ว ทำให้เข้าใจรูปแบบที่ตั้งและสภาพแวดล้อมภายในเรือน ลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทเรือนพักอาศัยได้สามารถนำมาวิเคราะห์ สรุปประเด็นที่จะศึกษา กำหนดขอบเขตของการศึกษาสำรวจเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างได้อย่างชัดเจน เพื่อความสมบูรณ์ของโครงการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะกรณีศึกษากำป๋ากำ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

2.3.8วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวลัวะ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวลัวะนั้นมีหลายงานแต่ต้องพิจารณาถึงความแตกต่างเนื่องจากบางงานมิได้ระบุว่าเป็นสถาปัตยกรรมของลัวะกลุ่มใดอย่างชัดเจน อันอาจเนื่องมาจากความสับสนของคำว่าลัวะ และยังมีได้มีการศึกษาและสรุปถึงความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ในกรณีลัวะกลุ่มมัลและกลุ่มปรัยให้ชัดเจน ยกเว้นงานการศึกษาสถาปัตยกรรมของชาวโปรในแขวงไซยะบูลี สปป.ลาว แต่ก็พบความเหมือนและความแตกต่างในงานเหล่านี้เช่น

กรมศิลปากร (2530)

จากข้อมูลในหนังสือ “ชาวน่านคนหนุ่มมากและคนกลุ่มน้อยในเมืองน่าน (กรมศิลปากร :2530) กล่าวถึงหมู่บ้านของชาวลื้อหรือชาวลัวะว่าจะตั้งอยู่ตามภูเขา เิงเขา ในระดับความสูง 1200 เมตร ไม่ไกลจากแหล่งน้ำ บ้านเรือนจะยกพื้นได้สูง เสาเรือนจะใช้ไม้เนื้อแข็ง ฝาเรือนและพื้นตลอดจนโครงเครื่องบนใช้ไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือใบค้อ หลังคามันมุงให้ย้อยมาคลุมตัวเรือนมาก มองแทบไม่เห็นตัวเรือน ไม่ใช้ตะปูตอกเรือนและจะไม่มุงหลังคาด้วยสังกะสี จะใช้ตอกไม้ไผ่ หวาย หรือเถาวัลย์ มัดส่วนประกอบต่างๆของเรือนได้ผูกใช้เป็นไม้เก็บบ้าน งานครกกระต๋องตำข้าว บางเรือนกันเล้าเลี้ยงหมู

ภททิยา ยิมเรวัต และ สุริยา รัตนกุล (2541)

ในงาน “สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ” ผู้เขียนกล่าวถึงลักษณะบ้านเรือนของชาวลัวะว่าชาวลัวะจะตั้งบ้านเรือนบนเทือกเขาโดยจะตั้งบ้านเรือนในระดับความสูง 2500 – 3000 ฟุต ซึ่งเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง ได้ถูกเป็นที่เก็บพื้นเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ เรือนของชาวลัวะอยู่ใกล้กันลดหลั่นไปตามแนวสันเขา ภายในเรือนกันเป็นห้อง นอกชานกว้างใช้เป็นที่นั่งเล่น พักผ่อนรับแขกหรือรับประทานอาหาร หากเรือนใดไม่ได้สร้างยุงข้าวก็จะเก็บข้าวไว้ในเรือนมีบันไดขึ้นเรือนที่สามารถยกออกได้ บริเวณตัวเรือนที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยจะยกพื้นสูงกว่าบริเวณชานบ้าน หลังคาเดิมมักมุงด้วยหญ้าคาและทำเป็นชายคายื่นออกมาจากตัวเรือนโค้งลงจนเกือบถึงพื้นดิน และยื่นมาคลุมบริเวณชานบ้านส่วนหนึ่ง มีมุมที่มีเตาไฟบนกระเบดิน วางก่อนเสา 3 ก้อน หรือเหล็ก 3 ขา เหนือเตาไฟมีชั้นวางของเป็นทั้งแขวนจากเพดาน เพื่อบรรจุของที่ต้องการให้แห้งเช่นเมล็ดพันธุ์พืชที่ต้องการเก็บไว้ปลูกต่อไป เรือนแต่ละหลังจะมีครกกระเดื่องที่ใช้ตำข้าวอยู่บริเวณข้างบ้านได้ชานคาที่ยื่นยาวจากหลังคาเรือน สิ่งก่อสร้างบริเวณด้านข้างบ้านของชาวลัวะมียุงข้าว เล้าหมู เล้าไก่ ยุงข้าวของชาวลัวะเป็นเรือนหลังเล็ก ฝาเป็นไม้ฟาก พื้นปูไม้ฟากรองพื้นด้วยสาตไม้ไผ่ ไม่ทำบันได แต่จะใช้ไม้ท่อนเดียวพาดเมื่อต้องการเข้าไปในยังมีเพียงบางหมู่บ้านที่พบบ้านเรือนแถวยาวที่เป็นที่อยู่อาศัยของหลายๆครอบครัว ซึ่งเป็นญาติที่พี่น้องร่วมตระกูลร่วมผืนเดียวกันและสืบสายโลหิตมาจากพ่อแม่เดียวกันที่บ้านห้วยโตนและบ้านน้ำแพะ อำเภอบ่อเกลือ ลักษณะบ้านเรือนแถวยาว ขนาดลดลงกว่าสมัยก่อนที่เคยพบจำนวน 13 ครอบครัวอยู่รวมกันตามที่ ภูเบศ วีโรทัยได้ศึกษาไว้ แต่ละครอบครัวจะมีห้องของตัวเอง จะใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกันเช่นบริเวณเตาไฟนั่งข้าว ปัจจุบันพบอยู่กันประมาณ 5 – 6 ครอบครัวที่บ้านหนองน่าน บ้านน้ำแพะ

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม (2541)

ในข้อมูลจาก สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจังหวัดน่าน (คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม :2541:) โดยเฉพาะการเก็บข้อมูลภาคสนามในหมู่บ้านชาวลัวะ อำเภอบ่อเกลือ อธิบายเรื่องชาวลัวะบ้านน้ำแพะนอกไว้ว่าเป็นเรือนพักอาศัย หันหน้าไปทางทิศเหนือสร้างบนพื้นที่เอียง เป็นเรือนยกพื้นที่สูงประมาณ 1.30-1.70 เมตร บนเสาไม้เนื้อแข็ง หลังคาจั่วผสมปั้นหยา โครงหลังคาไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา หลังคาคลุมตัวเรือนจนมิด ชายคาต่ำจรดพื้นดิน ไม่มีหน้าต่าง มีประตูทางเข้าทางเดียว ใกล้บันไดมีชั้นเรือนผนังภายนอกเป็นฟากไม้ไผ่ขัดตะกั่วบางส่วนเป็นแผ่นไม้จริงพื้นชานแดดเป็นไม้เนื้อแข็ง พื้นส่วนเดินเป็นพื้นฟากไม้ไผ่ ส่วนนอกเป็นพื้นไม้จริง ผนังเป็นฟากไม้ไผ่ขัดตะกั่ว ภายในเรือนแบ่งพื้นที่เป็น 1. ชานแดด 2. เดิน 3. ส่วนเตาไฟนั่งข้าว 4. ส่วนนอก 5. ส่วนเก็บข้าวและเก็บของ มีครกกระเดื่องได้ชายคาหัวบันไดขึ้นเรือน ในเรือนอาศัยอยู่หลายครอบครัว

LavrenntChaz'ee(1999)

LavrenntChaz'ee ระบุลักษณะเรือนชาวลัวะ (PLRAI) ไว้ใน The Peoples Of Laos And Ethnic Diversities ไว้ว่าผังเรือนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูงประมาณ 1.50 – 1.80 เมตร พื้นและผนังทำด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้าคา ใบค้อหรือแผ่นไม้ไผ่ ชายคาคลุมต่ำคลุมกระเบียงทางเข้าเรือน ภายในมีส่วนรับแขกหรือพื้นที่สาธารณะพร้อมเตาไฟภายในเรือนอาศัยอยู่กันหลายครอบครัว แต่ละครอบครัวจะมีส่วนนอนและเตาไฟของตนเอง อยู่สองข้างทางเดินกลางเรือน ได้ชายคาจะมีครกกระเดื่องตำข้าวบนหลังคาพบเฉลว(ตาเหลว) ปักไว้ป้องกันสิ่งชั่วร้าย (ผีฟ้า)

นิสิต ดิษาย (2543)

งานวิจัยของนิสิต ดิษาย จาก “การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนลัวะ จ.น่าน” อธิบายลักษณะเรือนลัวะ บ้านน้ำแพะได้ ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ไว้ว่าเป็น เรือนเครื่อง

ผูกตัวเรือนตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขา วางตัวเรือนในแนวตะวันออก-ตะวันตก หันหน้าเรือนไปทางทิศตะวันตก ตัวเรือนยกพื้นสูง 2 ระดับ ผังเรือนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังด้านนอกเป็นฟากไม้ไผ่ ผนังกันห้องภายในเป็นฟากไม้ไผ่ หลังคาจั่วขนาดเล็กผสมปั้นหย่า ชายคายื่นยาวมุงด้วยหญ้าคาและใบค้อ มีเสาค้ำชายคาที่ยื่นคลุมด้านข้าง

ปิยเดช อัครโพธิวงศ์ (2543)

ในงาน “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนลัวะหมู่บ้านน้ำย้อยขุนดิน ตำบลภูคา อำเภอ ปัว จังหวัดน่าน” (2543) อธิบายเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวลัวะตัวเรือนตั้งบนพื้นราบการจารปรับพื้นที่เชิงเขา หันเรือนไปทางทิศเหนือ เรือนมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง 1.20-1.60 เมตร บนเรือนมีชานแดด ไม่มีหลังคาคลุม ล้อมด้วยราวกันตกไม้ไผ่ แบบพื้นที่ภายในเรือนออกเป็นสองด้าน โดยมีทางเดินตรงกลาง ตัวเรือนอยู่ใต้หลังคาขนาดใหญ่มุงด้วยหญ้าคาชายาคาดำคลุมทางด้านยาวเป็นหลังคาจั่ว ทำให้เกิดพื้นที่ใต้หลังคาคลุมที่ระดับดินด้านข้างเรือน เชื้อเพลิงตัวเรือนกับไถ่ถุด้านข้างมีการใช้งานในการตำข้าวด้วยครก กระเดื่องด้านสกัดเป็นหลังคาปีกนกพาดยาวจากส่วนบนของจั่วด้านหน้าทั้งชายาคาดำเกิดที่ว่างรอบอาคาร แบ่งพื้นที่ภายในเป็นชานนอกประสงค์(เต็น) ชานแดดห้องนอนเป็นห้องมีฝาทั้ง 3 ด้าน สองข้างทางเดินกลางเรือน ส่วนเก็บข้าวและโถงฝาเป็นแผ่นไม้จริงหรือไม้ไผ่ พื้นเป็นแผ่นกระดานไม้จริงหรือไม้ไผ่ หลังคาโครงจั่ว ใช้อันทั้น และแปเป็นไม้จริง กลอนไม้ไผ่ยึดดับหญ้าคากระหว่างโครงจั่วที่แนวเสาหัวท้ายของหลังคาจั่วมีไม้ยึดโครงจั่วเป็นไม้ตีไขว่กากบาท เตาไฟกรอบไม้รูปสี่เหลี่ยมอัดแน่น มีตาขาลูกตั้งหมอนิ่งข้าว ประตูเข้าเรือนมีประตูเดียวบริเวณเต็น เป็นประตูไม้จริง บันไดขึ้นเรือนเป็นไม้จริง

นนทชัย ทองพุ่มพญา (2544)

นนทชัย ทองพุ่มพญา ได้ศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น หมู่บ้านน้ำแพะสรุปลักษณะเฉพาะของเรือนลัวะได้ว่า เป็นเรือนที่มักสร้างบนที่ลาดชันยกพื้นสูงมีบันไดขึ้นเรือนสร้างระดับพื้นเรือนให้ราบเรียบด้วยการค้ำยันด้วยเสา ปริมาตรค่อนข้างทึบ ไม่มีช่องหน้าต่าง ฝาเรือนเป็นฝาไม้ฟากขัดแตะ ฝาตีแนวนอนหรือตั้ง หลังคาเป็นหญ้าคา ซึ่งเป็นวัสดุเนื้อฟู ปิดล้อมเรือนกันลมหนาวได้ และระบายอากาศผ่านรูพรุน ทำให้ไม่อึดอัด ภายในเรือนมีเตาไฟให้ความอบอุ่นและหุงต้มประกอบอาหาร มีการแบ่งซอยพื้นที่ภายในเป็นส่วนต่างๆมีเตาไฟเป็นระยะสร้างความอบอุ่นให้อย่างสม่ำเสมอ หลังคาเรือนลาดชันสามารถระบายน้ำฝนได้อย่างรวดเร็ว และเหมาะกับการมีเตาไฟในเรือนเพราะควันไฟจะลอยตัวสูงแล้วระบายออกทางช่องเปิดที่ปลายจั่ว อากาศภายนอกจะซึมแทรกเข้าผ่านรูพรุน ทำให้ภายในอากาศถ่ายเท ชายคาที่คลุมผนังเรือนเพื่อป้องกันลมหนาวและคลุมพื้นที่ใช้สอยใต้ถุนระดับดินเช่น ครัวกระเดื่อง กองฟืน เล้าหมูเพื่อความสะดวกและต่อเนื่องของกิจกรรม

(นนทชัย ทองพุ่มพญา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนลัวะ จังหวัดน่าน รายงานวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร : 2541)

สมชาย ดวงหล้า (2002)

ในงาน “โครงการวิเคาะทางด้านสถาปัตยกรรมเก่า เชื้อชนเผ่าปไร เมืองไชยะบูลี” สมชาย ดวงหล้ากล่าวถึงเรือนชาวปไรแบ่งตามรูปแบบได้ 3 แบบ คือ 1. เรือนพื้นฐานแบบดั้งเดิม 2. เรือนยุคใหม่ 3. เรือนเครื่องสมัย โดยเรือนแบบพื้นฐานจะมีลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูงประมาณ 135 เซนติเมตร หลังคาจั่วมุงด้วยใบค้อเสาไม้กลมทำด้วยไม้ก่ง เจาะเดียวหัวเสา โครงหลังคามีจันทันไขว้ขัดกัน ถายน้ำหนักสู่ข้อและหัวเสา กรุผนังด้วยฟากไม้ไผ่ขัดแตะ ชายคาสั้นโครงรับพื้นเจาะรูที่เสาใส่เดียวไม้จริงทำเป็นง่าม สอดท่อนไม้จริงรับคานรับพื้นเรือน พื้นปูฟากไม้ไผ่ด้านหน้ามีชานแคบๆที่มีหลังคาคลุม เชื่อมกับชานแดด

ด้านหน้าเรือน มีบันไดไม้ไผ่ซึ่งทำด้วยไม้ทัก ขึ้นทางด้านหน้าเรือนด้านเดียว ไม่มีหน้าต่างมี 2 ประตู คือ ประตูหน้าและประตูห้องห้องพ่อ – แม่ หลีกเลี้ยงการหันเรือนไปทางทิศตะวันตก

ภายในเรือนมีการกั้นห้องภายในเรือนออกเป็น 2 ฝั่ง กั้นเป็นห้องนอนพ่อ-แม่ และลูกเรียงต่อกันไปตามแนวยาว มีช่องทางเดินแคบๆประมาณ 75 เซนติเมตร ตรงกลางเรือน ด้านหลังสุดเป็นห้องฮีต ภายในมีเตาไฟไว้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเรือนในโอกาสต่างๆเช่นกินตอง ด้านหน้าแบ่งพื้นที่เป็นส่วนรับแขกและส่วนครัวไฟทำอาหาร ภายในห้องนอนทุกห้องจะมีเตาไฟ 1 เตาเพื่อความอบอุ่นแก่ผู้อยู่อาศัย มีครกตำข้าวอยู่ด้านล่างด้านหัวนอน การเลือกที่ดินปลูกเรือน จะไม่ปลูกเรือนบริเวณทางผีผ่าน , ที่ดินผีสิง , ป่าช้า

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม (2551)

ในงานวิจัยสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บ้านน้ำแพะใต้ สรุปลักษณะเรือนชาวลัวะปรียบบ้านน้ำแพะใต้ (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นบ้านน้ำแพะใต้ :2551)

รวบรวมโดยนักศึกษาศาสาสถาปัตยกรรมภายใน ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง อธิบายไว้ว่า

-เรือนตั้งอยู่บนพื้นที่ปรับจากเนินธรรมชาติ เรือนมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า ตัวเรือนยกพื้นสูงตั้งบนเสาหลายตัว มีบันไดไม้ขึ้นเรือน ตัวเรือนทั้งหมดถูกคลุมใต้หลังคาหญาคาขนาดใหญ่ ช่วงกลางเป็นหลังคาจั่วมีจั่วขนาดเล็กต่อชายคาคล้ายทรงปั้นหยา ชายคาปีกนกคลุมตัวเรือนจนมองระยะไกลไม่เห็นตัวเรือน ทั้งชายคาต่ำมีเสารองรับชายคา มีพื้นที่ใช้สอยใต้ชายคาตั้งครกกระเดื่อง ชายคาคลุมต่ำจรดพื้นดิน ด้านข้างภายในเรือนแบ่งออกเป็น ส่วนคือ 1. ชานแดด 2. เต็นพร้อมเตาไฟ 3. ส่วนเก็บของหรือนอน 4. ส่วนเตาหนึ่งข้าว 5. ส่วนนอนภายในส่วนนอนแบ่งเป็น 2 ฝั่ง มีทางเดินช่วงกลางเรือน พื้นชานแดดเป็นท่อนไม้ (ไม้เชือก , ไม้เครื่องตามสำเนียงลัวะ) ฝาผนังภายนอกเป็นไม้ไผ่สานขัดแตะ บางเรือนเป็นแผ่นไม้จริง ผนังภายในเป็นไม้ไผ่ขัดแตะพื้นส่วนเต็นเป็นแผ่นไม้จริง ส่วนนอนเป็นฟากไม้ไผ่ หลังคามุงหญาคา ส่วนใต้ถุนใช้เก็บฟืนและเลี้ยงสัตว์เช่น หมู ไก่

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม (2552)

นักศึกษาศาสาวิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรมและการออกแบบ. 2552. คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

จากรายงานศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น “เรือนลัวะ เมืองน่าน” นั้นสรุปลักษณะเรือนลัวะ เป็นเรือนยกพื้นสูงมักตั้งเรือนอยู่ในบริเวณพื้นที่ลาดเอียง หรืออยู่บนสันเขา หลังคาทรงจั่วซึ่งชายคาด้านใดด้านหนึ่งมักจะปกคลุมถึงพื้น หลังคาจะคลุมตัวเรือนทั้งหมดมองไม่เห็นผนังด้านข้างเหลือส่วนที่เป็นจั่วเพียงเล็กน้อย จนเกือบจะเป็นหลังคาทรงปั้นหยา ฝาผนังมักทำด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ พื้นเรือนเป็นแผ่นไม้จริงหรือฟากไม้ไผ่

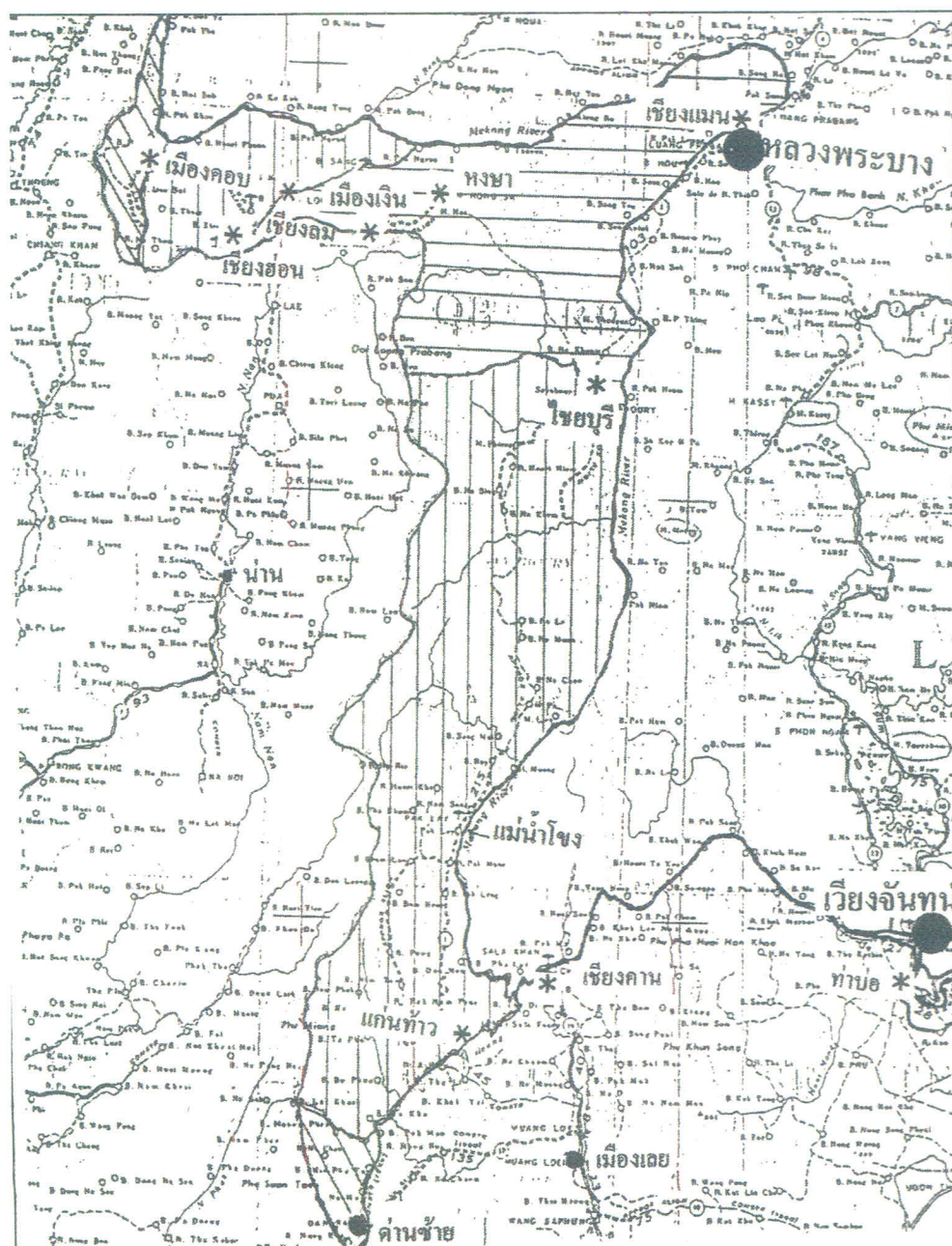
ภายในเรือนจะแบ่งออกเป็นสวนชานแดด ด้านหน้าซึ่งหลังคาส่วนหน้าคลุมไม่หมดหรือเว้นเป็นช่อง มักยื่นออกไปจากตัวเรือน ใช้สำหรับตากสิ่งของมีส่วนนอนกประสงค์ใช้นั่งพักผ่อน ทำงานทานอาหาร มีส่วนเตาไฟซึ่งจะแยกออกเป็น 2 เตาคือ เตาปรุงอาหารและให้ความอบอุ่นจะอยู่ในบริเวณนอนกประสงค์อีกเตาคือเตาที่ใช้สำหรับนั่งข้าวเท่านั้น จะอยู่ด้านในใกล้กับส่วนเก็บของ ส่วนนอนจะแบ่งออกเป็นห้องเล็กๆด้านในซึ่งอาจจะมีหลายห้อง ในเรือนหลังหนึ่งอาจมี 2 – 3 ครอบครัวหรือประมาณ 10 – 14 คน อาศัยอยู่ด้วยกัน บริเวณทางขึ้นเรือนที่มีชายคาด้านข้างคลุมจะมีบันไดทางขึ้น และเป็นบริเวณสำหรับครกกระเดื่องตำข้าวของแต่ละเรือน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องในหัวข้อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวลัวะนั้นพบความเหมือนและความแตกต่างมากมาย ในเรื่องเรือนพักอาศัยทำให้ต้องพิจารณากรอบในการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อกำหนดหัวข้อในการศึกษาสถาปัตยกรรมให้ชัดเจนและเจาะลงในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกันสำหรับสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัย แต่พบข้อมูลสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเภทอาคารสำหรับประกอบการทางเกษตรกรรม เช่น ยุ้งข้าว เพียง 1 งาน

2.3.9 กรอบการสำรวจภาคสนามและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษาพบว่าชุมชนของชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะ บ้านป่าก่า ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เป็นกลุ่มชาวลัวะ-ปรัยและกลุ่มชาวลัวะ-ปรัยในเขตอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ตั้งถิ่นฐานกระจายปะปนกับกลุ่มชาวลัวะ-มัลแต่แยกกันอยู่ในหมู่บ้านต่างๆในแต่ละตำบลดังนี้ตำบลดงพญาบ้านป่าก่า บ้านห้วยลัวะ บ้านขุนน้ำจอนตำบลบ่อเกลือใต้บ้านหนองน่าน บ้านน้ำแพะนอก บ้านน้ำแพะใน บ้านก๋อแก้ว ตำบลบ่อเกลือเหนือ บ้านน้ำจูน บ้านห้วยป้อ

แต่จากการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่างภาคสนามพบว่า จะพบเรือนแถวยาวแบบดั้งเดิมของชาวลัวะปรัยได้เพียงที่บ้านป่าก่า ตำบลดงพญา และที่บ้านน้ำแพะในบางหลังเท่านั้น จากศึกษาเปรียบเทียบเรือนลัวะไปที่บ้านห้วยลัวะ บ้านขุนน้ำจอน ไม่พบเรือนแถวยาวแบบดั้งเดิมที่สมบูรณ์ จึงเลือกพื้นที่ศึกษาเก็บข้อมูลเรือนแถวยาวแบบดั้งเดิมจากบ้านป่าก่าก่อน แล้วจึงศึกษาเพิ่มเติมจากพื้นที่บ้านน้ำแพะใน และศึกษาเรือนลัวะมัลที่บ้าน นาหลุม ตำบลดงพญาแล้วศึกษายุ้งข้าวของชาวลัวะมัล ที่บ้านป่าก๋อ ตำบลบ่อเกลือใต้ และบ้านสไลหลวง ตำบลบ่อเกลือเหนือเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาและวิเคราะห์หาข้อสรุปที่สมบูรณ์

ภาพที่ 2.1 แสดงแผนที่พื้นที่ตรงข้ามหลวงพระบาง พ.ศ.2443-2447

ที่มา : จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง (สุวิทย์ ธีรศาสตร์)

ภาพที่ 2.2 แสดงแผนที่สยามประเทศไทย สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2328 - 2452
 ที่มา : ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์ -การเมือง กบิลทิธยานันตมโนในอาเซียน-อุษาคเนย์